

УДК 141.319.8

ОСОБИСТІТЬ ТА КОНЦЕПЦІЯ РОДОВИХ ФОРМ ЛЮДСТВА К.-Г. ЮНГА

Т. В. Коробкіна, канд. філософських наук, доцент кафедри філософії Харківського національного університету радіоелектроніки

Ця робота присвячена філософсько-антропологічному аналізу Юнгіанського поняття особистості у значенні індивідуальної психіки. Стаття спрямована на виявлення співвідношення індивідуальної психіки з проблемою загальних родових форм людства – архетипів. Автор доводить, що незважаючи на величезний вплив, який чинять архетипи не тільки на психіку конкретних людей, а й на громадську психіку в цілому (масову свідомість), Юнгіанська ідея індивідуації дозволяє знайти місце свободи людини. Механізмом людської психіки, за допомогою якого здійснюється процес індивідуації, є трансцендентальна функція. Названа функція забезпечує постійний взаємообмін свідомих і несвідомих процесів, результатом чого є здатність конструювати символи. По висновкам автора, за допомогою волевого зусилля до самозаглиблення, свідомість потенційно може нейтралізувати «тіньові», руйнівні сили несвідомого. При цьому остаточний вибір: взяти відповідальність за своє життя або підкоритися несвідомим механізмам, людина здійснює сама.

Ключові слова: особистість, індивідуальна психіка, архетипи, свідомі та несвідомі процеси, індивідуація, трансцендентальна функція.

У роботах Юнга слово «особистість» одне з найбільш вживаних. По-перше, поняття «особистість» прирівнюється Юнгом до індивідуальної психіки в усьому різноманітті її проявів. Змістами індивідуальної психіки є свідомість, особисте і колективне несвідоме. Вживаючи поняття особистості в цьому контексті, філософ пише про розщеплення, роздвоєння, дисоціацію, розширення особистості. Таке розуміння філософом особистості ми будемо позначати формулюваннями – «особистість у значенні індивідуальної психіки» або «індивідуальний аспект особистості».

Можна сказати, що в індивідуальному аспекті особистість характеризується якостями системності, трансформації та саморегуляції. «Системність» особистості в цьому контексті полягає в тому, що особистість, за Юнгом, складається з безлічі різних компонентів: свідомого, несвідомого, комплексів, архетипів тощо.

Проблему особистості та натовпу Юнг співвідносить з проблемою загальних родових форм людства – архетипів. Згідно з Юнгом, архетипи

впливають не тільки на психіку конкретних людей, а й на громадську психіку в цілому або, як сьогодні прийнято говорити, на масову свідомість. Юнг вважає, що людина здавна персоніфікувала свої душевні (психічні) сили в образах богів, представлених в міфах відповідно до їхніх різноманітних особливостей. Завдяки цьому в колективному несвідомому існують стійкі початкові типи або образи, які мають колосальний вплив на людство. У представників різних народів і рас образи одних і тих самих душевних порухів дещо відрізняються, тому одні й ті самі психічні сили в масовій свідомості різних народів мають свої особливості (ментальність). Однак основна суть цих образів єдина і це пов'язано з тим, що всі раси і народи мають спільний корінь зародження свого психічного розвитку. Так, руйнівна агресивна сила давньогрецького народу персоніфікована богом Діонісом, а аналогічну психічну силу німецького народу втілив Вотан — «бог грози, мандрівник, воїн, бог чаклунської могутності та жадання, повелитель загиблих героїв, володар таємного знання, маг і бог поетів» [10, с. 372].

Становлячи собою частину психіки німецького народу, Вотан є архетипом. Впливаючи на колективне життя народу як самостійний психічний фактор, Вотан тим самим виявляє свою «власну природу». Окремі особистості потрапляють під непереможний вплив Вотана або будь-якого іншого національного архетипу лише час від часу. Найбільш же яскраво архетипи діють, прориваючись з глибин колективного несвідомого в політичну, духовну та релігійну сфери суспільного життя.

З приводу впливу архетипу на суспільне життя Юнг пише так: «Архетипи можна порівняти з пересихаючими річищами річок, виявити які можна в будь-який момент. Архетип подібний до старого річища, яким століттями струмує вода життя, непомітно прокладаючи собі особливий глибокий канал ... Аналогічним чином регулюється і життя особистості як члена і частинки спільноти, іменованого державою, але життя націй — це потужний, стрімкий потік, що не піддається контролю окремої людини. Над цим потоком панує Той, Хто завжди був сильнішим за людей» [10, с. 372]. І далі: «... Життя націй подібне до човна без стерня і без вітрил, його можна порівняти з кам'яною брилою, яка котиться схилом гори, і зупинити яку здатне лише більш потужна перешкода. Потік політичних подій рухається, натикаючись то на один глухий кут, то на інший, як річка, стрімкій течії якої заважають яри, пагорби і болота. Ніякий контроль розуму неможливий, коли особистість охоплює масове збудження. Ось тоді настає час архетипів» [10, с. 372].

З наведеного ми бачимо, що, згідно з Юнгом, архетипи в певні моменти прориваються в суспільне життя людей і починають впливати на масову свідомість таким чином, що людина, яка знаходиться в стихійному потоці впливу архетипу втрачає контроль. Вона, немов втрачаючи розум, піддається загальній емоційній хвилі. Людина, яка перебуває в такому стані, ніби

деградує. Вона підпорядкована поклику натовпу, який веде її не знати куди, підкоряючись тому, хто ним керує, а керує людьми в такі моменти завжди архетип. Саме такий феномен, на думку Юнга, стався в сучасній йому Німеччині, а конкретно мова йде про першу світову війну і нацизм.

Нацизм, згідно з Юнгом, став відродженням архетипу Вотана, стародавнього бога війни і шаленства. Характеризуючи цей процес, філософ пише: «У передвоєнні роки навіть думка про війну між цивілізованими державами сприймалася як щось фантастичне, про таке в нашому раціональному світі, організованому на засадах міжнародного співробітництва і помислити було неможливо. А те, що настало після війни, нагадує справжній шабаш відьом. Усюди відбуваються революції, у політичному житті панує середньовіччя, тоталітарні держави, що перевершують всі теократії минулого у своїх абсолютистських претензіях, поглинають сусідів, насильницьки змінюючи державні кордони, переслідуючи і християн, і євреїв, організовуючи масові політичні вбивства» [10, с. 361].

Юнг вважає, що архетип Вотана в Німеччині пробудився не раптово. Насамперед «шелест у нетрях несвідомого» почули Ніцше, Шулер, Штефан, Георге і Людвіг Клагес, що опинилися найбільш чуйними представниками німецького народу. Юнг подає до уваги читача дивовижну близькість німецького бога Вотана і ницшеанського Заратустри.

Як і Вотана, Заратустру вважали магом, віщуном і ураганим вітром. Деякі слова Ніцше просто наводять Юнга на думку, що ніцшеанський Заратустра постає як «страж могил у самотній фортеці смерті», а таким, за Юнгом, є і Вотан. Як і Вотан, Заратустра Ніцше має риси бога-мисливця. Юнг вважає, що Ніцше назвав свого бога Діонісом, а не Вотаном, тільки через помилку, яку внесла в мислення Ніцше класична освіта. Юнг же вважає безперечним, що на Ніцше та інших вищеназваних німецьких мислителів вплинув саме архетип Вотана, який врешті-решт вирвався на поверхню життя німецького народу у формі нацизму і багатьох пов'язаних з ним нещасть. Для визначення феномена Вотана в Німеччині Юнг вживає такі слова, як «захопленість», «одержимість». Вживання цих слів передбачає існування не тільки «захопленого», «одержимого», а й того, хто «захоплює». Таким «загарбником» людей у Німеччині 30-х–40-х років і є Вотан, саме Вотан, а не Гітлер, якому випало лише втілити архетип. Гітлер, за Юнгом, сам був «одержимою людиною», який «зумів заразити націю до такого ступеня, що всі кинулися вперед, назустріч неминучій загибелі» [5, с. 369].

Юнг вважає, що колективні прояви архетипів завжди *небезпечні*, тому що це часто призводить до виникнення масових збурень. Катастрофи можна уникнути лише в тому випадку, коли вплив архетипу «перехоплюється» і асимілюється вагомою більшістю окремих особистостей, здатних мати відчутний вплив на оточуючих.

У своїх роботах Юнг протиставляє «людину колективу» і «людину-особистість». На думку Юнга, влада «людини колективу» у сучасному світі переважає вплив «людини-особистості» внаслідок того, що вага масової інертності пригнічує кількість особистостей, здатних цій інертності протистояти. Проявом такого стану в суспільстві є той факт, що люди живуть з відчуттям катастрофи – «ніби з гір зійшла лавина, яку ніщо не здатне зупинити». Філософ вважає, що все цінне, що є в історії людства, зобов'язане своїм існуванням людині-особистості, наділеній відчуттям відповідальності за події у світі. Масу ж як таку, Юнг вважає безликою і безвідповідальною. «Маса пригнічує властиві окремим особам проникливість та вдумливість і неминуче призводить до доктринерської авторитарної тиранії, варто тільки правовій державі дати слабину» [7, с. 325].

Якщо кипіння масових пристрастей піднімається вище критичного рівня, то зникає всяка можливість того, що слово розуму вплине, і на зміну йому приходять гасла та ілюзорні бажання – фантазії. Тобто настає своєрідне колективне безумство, яке швидко перетворюється на психічну епідемію. За таких умов на самий верх піднімаються ті елементи, які в епоху правління розуму вважаються асоціальними й існування яких суспільство лише терпить. Прокидаються симптоми, близькі до божевілля. Якщо за нормальних умов «безумство» багатьох людей було приховано, то в умовах напруження масових пристрастей їхній розумовий стан – то стан групи, яка перебуває в колективному збудженні й підпорядковується упередженим оцінкам і бажанням-фантазіям. Тоді «шалені» люди перебувають у своєму середовищі, вони пристосовуються один до одного і, відповідно, відчувають себе, як вдома. На своєму особистому досвіді вони пізнали «мову» ситуацій такого роду і знають, як ними керувати. Їхнє «безумство» стає заразним. Їхні ідеї-химери, підживлені фанатизмом, волають до колективної ірраціональності і знаходять у ній родючий ґрунт, вони висловлюють усі ті мотиви і все те невдоволення, які у більш нормальних людей приховані під покривом розсудливості і проникливості. Незважаючи на їх малу у відсотковому співвідношенні кількість, вони становлять собою, як джерела зарази, велику небезпеку, саме тому, що так звана нормальна людина в умовах масового збурення легко може піти на повіді у їхнього «безумства». У цьому сенсі ми бачимо, що розуміння Юнгом масової психології багато в чому перегукується з позицією Г. Лебона, який також вважав, що в ситуаціях масового збурення прокидаються архаїчні мотиви психіки.

Досі ми описували поведінку маси в умовах її збурення, масового руху. Однак слід сказати про те, що цим, за Юнгом, зовсім не обмежуються негативні фактори в суспільстві, де переважає масова психологія. Масова свідомість створює свій спосіб життя і свій світогляд. Юнг вважає, що люди маси живуть за особливими законами, несвідомо породженими безликою

більшістю. Зважаючи на це, філософ вживає словосполучення «масове мислення». Останнє зводить індивідуальне і неповторне до «усереднених величин», внаслідок чого і душевне життя, й індивідуальність людини, і навіть індивідуальність подій, що відбуваються в світі, стають жертвами «зрівнялівки» та «стирання відмінностей», які спотворюють картину реальності, перетворюючи її на концептуальну середню величину.

Юнг вважає, що суспільство не повинно недооцінювати психологічний вплив статистичної картини світу: вона відкидає індивіда, замінюючи його безликими одиницями, які збирає в масові утворення. Внаслідок такого світогляду замість конкретного індивіда суспільство має назви організації і, як кульмінацію, — абстрактну ідею Держави як принципу політичної реальності. При цьому моральна відповідальність індивіда неминуче замінюється державними інтересами. Мета і сенс індивідуального життя (яке є єдиним реальним життям) полягає вже не в індивідуальному розвитку, не зводиться до цілей та інтересів конкретного індивіда. Сенс життя визначається політикою Держави, яка нав'язується індивіду ззовні і полягає у втіленні в життя абстрактної ідеї, що має тенденцію притягувати до себе все життя. Юнг дає наступну картину суспільства, що живе відповідно до масових ідеалів: «Індивіда все більше позбавляють права на прийняття морального рішення про те, як йому слід прожити його ж власне життя. Його годують, одягають, навчають і дисциплінують, як одиницю суспільства, його оселяють у відповідну одиницю житла і дають йому насолоду та задоволення у тій формі, у якій вони сприймаються масою. Правителі в свою чергу є такими ж одиницями суспільства, як і піддані, і відрізняються від останніх лише тим, що становлять собою рупор державної доктрини. Їм зовсім не обов'язково мати здоровий глузд, вони можуть просто бути гарними фахівцями, зовсім зайвими поза межами їхньої спеціалізації. Державна політика визначає, що слід вивчати і чим слід займатися» [7; с. 326].

За такого стану справ наймогутніша доктрина Держави почасти стає жертвою людей, які маніпулюють в інтересах держави, вони обіймають в уряді найвищі посади і зосередили у своїх руках всю владу. Будь-яка людина, яка опинилася біля керма влади, більше вже нікому не підпорядковується, вона сама є «політикою держави» і може йти у визначеному власне нею напрямку. Насправді вона є одним або, принаймні одним з тих дуже небагатьох індивідів, які могли б використовувати свою індивідуальність, якби тільки знали, як відокремити себе від доктрини Держави. Однак вони переважно є рабами своїх власних вигадок. Юнг вважає, що подібна односторонність завжди психологічно компенсується несвідомими підривними тенденціями. Як згодом помітить інший психоаналітик Е. Фромм, рабство і бунт невіддільні одне від одного. Як наслідок, боротьба за владу і крайня підозрілість пронизують весь організм від верхівки до самого низу.

Таким чином, можливо прийти до висновку, що такий розвиток подій стає логічно неминучим на той момент, коли індивід з'єднується з масою і перестає бути індивідом. Крім скупчення величезних мас, у яких розчиняється індивід, як причину нестійкого психологічного стану масової свідомості Юнг, як це не парадоксально, називає науковий раціоналізм, що позбавляє особу основ її індивідуальності та її гідності. Раціоналізм призводить до того, що на перший план світогляду виходять наукові абстракції, а не унікальна складова буття. Як соціальна одиниця особистість втрачає свою індивідуальність і стає простою абстрактною статистичною величиною. Вона розуміє, як легко її замінити і що вона абсолютно незначна, «деталь» суспільства і держави.

Внаслідок вищезазначеного, опираючись на аналіз концепції «архетипів» ми дійшли висновків, що по-перше, теорія Юнга про архетипи колективного несвідомого не припускає, що буття людини повністю зумовлене певними родовими природними факторами. Юнгівська ідея індивідуалізації дозволяє знайти місце свободи людини. Механізмом людської психіки, за допомогою якого здійснюється процес індивідуалізації, є трансцендентальна функція. Названа функція забезпечує постійний взаємообмін свідомих і несвідомих процесів, результатом чого є здатність конструювати символи.

По-друге, у процесі взаємообміну з несвідомим свідомість може розширюватися, включаючи в себе певні несвідомі змісти. Сполучаючись із несвідомим, свідомість може чинити на нього вплив. Це означає, що за допомогою волевого зусилля до самозаглиблення, свідомість потенційно може нейтралізувати «тіньові», руйнівні сили несвідомого. *При цьому остаточний вибір: взяти відповідальність за своє життя або підкоритися несвідомим механізмам, людина здійснює сама.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Л. Густав Психология народов и масс / Лебон Густав ; [Пер. с франц. ; вступ. ст. И. Владимирова]. — М.: ТЕРРА — Книжный клуб, 2008. — 272 с.
2. Юнг К.Г. О психологии бессознательного / К.Г. Юнг // К.Г. Юнг. Очерки по аналитической психологии. — Мн.: ООО «Харвест», 2003. — 528 с.
3. Юнг К.Г. Архетип и символ / К.Г. Юнг ; [Сост. и вступ. ст. А.М. Руткевича.]. — М.: Ренессанс, 1991. — 304 с.
4. Юнг К.Г. Архетипы коллективного бессознательного / К.Г. Юнг // Юнг Карл Густав Психика: структура и динамика / К.Г. Юнг; [Пер. с англ. А.А. Спектор, науч. ред. М.В. Маришук]. — Мн.: Харвест, 2005. — 416 с.
5. Юнг К.Г. Душа и миф. Шесть архетипов / К.Г. Юнг; [Пер. с англ. А.А. Спектор]. — Мн.: Харвест, 2004. — 400 с.
6. Юнг К.Г. Личное и сверхличное, или Коллективное бессознательное / К.Г. Юнг // Юнг Карл Густав Психика: структура и динамика ; [Пер. с англ. А.А. Спектор, науч. ред. М.В. Маришук]. — М.: АСТ; Мн.: Харвест, 2005. — 416 с.

7. Юнг К.Г. Нераскрытая самость (настоящее и будущее) / К.Г. Юнг // Юнг К.Г. Психология. Dementia praecox ; [Пер. Т.Э. Гусакова]. — Мн.: ООО «Харвест», 2003. — 400 с.
8. Юнг К.Г. О становлении личности / К.Г. Юнг // Юнг Карл Густав Психика: структура и динамика ; [пер. А.А. Спектор; науч. ред. пер. М.В. Маришук.]. — М.: AGT; Мн.: Харвест, 2005. — 416 с.
9. Юнг К.Г. Происхождение архетипов коллективного бессознательного / К.Г. Юнг // Юнг Карл Густав Психика: структура и динамика ; [пер. А.А. Спектор ; науч. ред. пер. М.В. Маришук.]. — М.: АСТ; Мн.: Харвест, 2005: — 416 с.
10. Юнг К.Г. Психология нацизма / К.Г. Юнг // К.Г. Юнг. Душа и миф. Шесть архетипов ; [пер. А.А. Спектор.]. — Мн.: Харвест, 2004. — 400 с.
11. Jung C. Psychology and Religion: West and East / C. Jung. — London: Routledge and Kegan Paul. — 1969.
12. Wilson B. Religion in Sociological Perspective / B. Wilson — Oxford University Press, — 1982.

ЛИЧНОСТЬ И КОНЦЕПЦИЯ РОДОВЫХ ФОРМ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА К.-Г.ЮНГА

Коробкина Т. В.

Эта работа посвящена философско-антропологическому анализу Юнгианского понятия личности в значении индивидуальной психики. Статья направлена на выявление соотношения индивидуальной психики с проблемой общих родовых форм человечества — архетипов. Автор доказывает, что невзирая на огромное влияние, которое оказывают архетипы не только на психику конкретных людей, но и на общественную психику в целом (массовое сознание), Юнгианская идея индивидуации позволяет найти место свободе человека. Механизмом человеческой психики, с помощью которого осуществляется процесс индивидуации, является трансцендентальная функция. Названная функция обеспечивает постоянный взаимообмен сознательных и бессознательных процессов, результатом чего появляется способность конструировать символы. По выводу автора, с помощью волевого усилия к сосредоточению на самом себе, сознание потенциально может нейтрализовать «теневые», разрушительные силы бессознательного. При этом окончательный выбор: взять ответственность за свою жизнь или покориться бессознательным механизмам, человек осуществляет сам.

Ключевые слова: личность, индивидуальная психика, архетипы, сознательные и бессознательные, индивидуация, трансцендентальная функция.

PERSONALITY CONCEPT AND FORMS OF HUMANITY FAMILY CARL JUNG

Korobkina T.

This work is dedicated to the philosophical and anthropological analysis of Jung's concept of the individual within the meaning of the individual

---

psyche. The article aims to identify the individual psyche correlation common problem with generic forms of mankind — the archetypes. The author argues that despite the huge impact of archetypes on specific people in mind, but also on the public psyche as a whole (the mass consciousness), Jungian concept of individuation allows to find a place of human freedom. The mechanism of human psyche through which the process of individualization is been fulfilled is a transcendental function. These functions ensures a constant interchange of conscious and unconscious processes, resulting in the ability to design characters. According to the conclusions of the author, through the voluntary efforts to contemplation, consciousness can potentially neutralize “shadow” destructive forces of the unconscious. According to this final choice sounds like: take the responsibility for your life or submit unconscious mechanisms, a person carries herself.

Keywords: personality, individual psyche, archetypes, conscious and unconscious processes, individuation, transcendental function.